

Богданець А. В.,
к.ю.н., доцент, завідувачка кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Правове регулювання інклюзії у вищій освіті в умовах сталого розвитку спрямоване на забезпечення рівного доступу до навчання для всіх груп населення. Воно ґрунтується на узгодженні національного законодавства з міжнародними стандартами, які гарантують право на освіту без будь-яких проявів дискримінації.

У контексті сталого розвитку інклюзивна вища освіта розглядається як важливий чинник соціальної рівності, розвитку людського потенціалу та формування відкритого й демократичного суспільства. Нормативно-правова база закріплює принципи доступності, рівності прав і можливостей, а також покладає на заклади вищої освіти обов'язок створювати належні умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Разом з тим перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті [3].

Слід звернути увагу на те, що попри наявність численних документів та ініціатив, люди з особливими потребами й надалі стикаються з перешкодами у повноцінній участі в житті суспільства, а їхні права людини порушуються в усьому світі.

Згідно ст. 2 Загальної декларації прав людини, кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища [4].

Досліджуючи інклюзію у вищій освіті, варто відмітити, що інклюзивна освіта – це підхід до організації навчання в єдиному освітньому просторі, який враховує індивідуальні потреби дитини з особливими освітніми потребами. Він передбачає доповнення навчального процесу такими елементами, як індивідуальна траєкторія розвитку, адаптоване навчальне середовище та створення відповідних умов для успішного засвоєння знань.

Варто зацентувати увагу на те, що інклюзія у вищій освіті передбачає, по-перше, адаптацію навчальних програм та матеріалів; по-друге, доступну інфраструктуру (навігація, пандус, ліфти тощо); по-третє, використання різних форматів навчання (офлайн, онлайн, змішане); по-четверте, підтримку здобувачів з інвалідністю чи з особливими освітніми потребами); по-п'яте, толерантне освітнє середовище без дискримінації.

У грудні 2009 року Україна приєдналася до основних міжнародних документів, що визначають стандарти забезпечення прав дітей у сферах освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Зокрема, важливе значення має ст. 24 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яка покладає на державу обов'язок розвивати інклюзивну освіту. Це означає створення такого освітнього середовища, де кожна дитина може на рівних умовах брати участь у навчанні разом з іншими, з урахуванням її індивідуальних потреб, можливостей та особливостей розвитку.

Згідно положень преамбули Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, інвалідність – це поняття, яке еволюціонує, і що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [5].

Проте варто зазначити, що інклюзія охоплює не лише людей з інвалідністю, але й здобувачів із хронічними захворюваннями, іноземних здобувачів, представників різних культур, мов та соціальних груп, здобувачів із психологічними труднощами. Саме для таких здобувачів інклюзія підвищує якість освіти для всіх, сприяє соціальній

справедливості, формує більш відкрите та різноманітне суспільство та допомагає реалізувати свій потенціал.

Варто звернути увагу на те, що в Законі України «Про освіту» наведені дефініції двох важливих термінів, які визначають сутність і форму поняття «інклюзія у сфері освіти». Так згідно п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [1]. Наведене визначення формує загальне розуміння призначення інклюзивного навчання: усі освітні послуги повинні бути спрямовані на потреби їхніх споживачів (здобувачів освіти), особливо коли йдеться про людей, яким необхідна адаптація способу надання цих послуг відповідно до їхніх індивідуальних особливостей.

Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про вищу освіту», інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Організація інклюзивного навчання у закладах освіти на відповідних рівнях освіти здійснюється відповідно до порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України [1].

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [6]. Отже, ключовою метою інклюзії є те, що кожна особа повинна почуватися рівною серед інших і бути повноцінно залученою до освітнього, культурного та соціального життя.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти визначає організаційні засади інклюзивного навчання у закладах вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття якісної вищої освіти з урахуванням потреб та можливостей таких осіб. Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами – особи

з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в закладах вищої освіти [2].

Серед принципів інклюзивного навчання можна виділити наступні: 1) рівність можливостей (усі мають шанс отримати освіту); 2) індивідуальний підхід, при якому враховуються потреби кожного здобувача; 3) доступність (фізична, інформаційна, цифрова); 4) активна участь здобувачів у навчальному процесі. На практиці, з метою реалізації зазначених принципів, у закладах вищої освіти для здобувачів з особливими потребами надаються навчальні матеріали в різних форматах (аудіо, шрифт Брайля, електронні тексти); здійснюється супровід перекладачів жестової мови; встановлюються гнучкі дедлайни; запроваджуються спеціальні сервіси підтримки (психологічна допомога, тьюторство тощо).

Заклади вищої освіти надають освітні послуги здобувачам освіти на рівній основі, без дискримінації, незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності усіх здобувачів освіти, рекомендацій індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності) та/або висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (за наявності), що надається інклюзивно-ресурсним центром [2].

Отже, розглянувши визначення, ключові ознаки та організаційні форми інклюзивного навчання, перейдемо до наступного важливого елемента інклюзії в освіті – інклюзивного освітнього середовища. В п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» надається визначення поняття «інклюзивне освітнє середовище», під яким розуміється сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [1]. Таким чином, інклюзивне освітнє середовище, своєю чергою, передбачає наявність належних матеріально-технічних ресурсів і умов, які сприяють досягненню високих результатів навчання та забезпечують комфортну участь усіх здобувачів освіти в освітньому процесі.

За відсутності інклюзивного освітнього середовища людям з особливими освітніми потребами й надалі може бути складно засвоювати нові знання. Натомість таке середовище формує відчуття постійної підтримки та впевненість у здатності самостійно досягати успіхів у навчанні.

Отже, інклюзивне навчання й інклюзивне освітнє середовище на практиці є тісно взаємопов'язаними, а їх розмежування має значення передусім для глибшого розуміння цілісної природи інклюзії в освітній сфері.

Виходячи із вище наведеного, можна зробити висновок, що інклюзія у сфері вищої освіти – це підхід, за якого заклади вищої освіти забезпечують рівний доступ до навчання для всіх здобувачів, незалежно від їхніх фізичних, психічних, соціальних чи культурних особливостей. Інклюзивне навчання орієнтоване на врахування індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти. Воно забезпечує можливість реалізації права на навчання, сприяє інтеграції в суспільство та активній участі в соціальному житті. Поняття інклюзії в освіті є широким і охоплює як сам процес інклюзивного навчання, так і створення відповідного освітнього середовища. Інклюзивне навчання полягає у впровадженні адаптованих програм і методів викладання, що дозволяють особам з особливими освітніми потребами ефективно здобувати знання.

Правове забезпечення інклюзії передбачає впровадження адаптованих освітніх програм, розвиток безбар'єрного середовища, використання інноваційних освітніх технологій і надання додаткової підтримки здобувачам освіти. Водночас воно спрямоване на досягнення цілей сталого розвитку, зокрема забезпечення якісної освіти та скорочення соціальної нерівності. Отже, нормативно-правова база інклюзії у вищій освіті є важливим механізмом реалізації ідей сталого розвитку, сприяючи створенню доступної, справедливої та ефективної освітньої системи.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

2. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF#Text>

3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

4. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

5. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Міжнародний документ від 13 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

6. Інклюзивне навчання. Веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/tag/inklyuzivne-navchannya?&tag=inklyuzivne-navchannya>

Бондаренко С. А.,
д.е.н., професор, професор кафедри
соціоекономіки та управління персоналом,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Верховод І. С.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
соціоекономіки та управління персоналом,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ЦИФРОВА ІНФРАСТРУКТУРА ЕКОСИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ВETERANІВ: ІНСТИТУЦІЙНІ РОЗРИВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Повномасштабна війна загострила проблему системної підтримки ветеранів в Україні. 2025 рік засвідчив поступовий перехід ветеранської політики від фрагментарних заходів до інституційно закріпленої моделі підтримки. Водночас